

LUND UNIVERSITY

Folkmord och försoning

Basic, Goran

2015

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Basic, G. (2015). Folkmord och försoning. Göteborgs universitet och Jonsereds herrgård.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Från mönster till monster

ETT JONSEREDSSEMINARIUM TJUGO ÅR EFTER DAYTONAVTALET

**Dokumentation från seminariet
”Från mönster till monster” på
Jonsereds herrgård 11 november 2015.**

Framsidesbild: Bron i Mostar. Foto: Shutterstock

Från mönster till monster

För tjugo år sedan slutade inbördeskriget på Balkan med Daytonavtalet. För tio år sedan utgavs boken Daytonavtalet – mönster eller monster. Röster om Balkan 1994-2005.

Förordet avslutades så här:

Nu, idag, ser det ut som om Bosnien och Hercegovina skall börja förhandla med EU om ett associations-och stabiliseringsavtal under nästa år. Serbien-Montenegro är redan i processen. Kroatien har just inlett medlemskapsförhandlingar. Allt väl alltså, och på väg mot en god skandinavisering? Vi återkommer om tio år och rapporterar.

De tio åren har gått. Hur ser det nu ut – när det gäller mark och makt, segregation och EU, politiska strukturer och fredsbyggande?

Texterna som följer är de inledningar kring vilka diskussionen kom att kretsa vid Jonseredsseminariet *Från mönster till monster*.

Experimentell fred

Av **Ulla Berglin**, universitetslektor i svenskämnets teori och didaktik vid Göteborgs universitet

Göteborgs universitet har ett flertal gånger under åren arrangerat seminarier och konferenser om Balkan; 1994, 1999, 2005 har föregått dagens. Regionen har de senaste åren hamnat i medias skugga, men nu är det inte bara vi som uppmärksammar att det är två decennier sedan Dayton-avtalet slöts – seminarier kommer även att äga rum under november-december i regi av Olof Palmecentrum och Utrikespolitiska institutet.

MIN EGEN BAKGRUND som den första svensklektorn vid Zagrebs universitet, ledare för otaliga lärarfortbildningsresor till Dubrovnik, engagerad i Göteborgs universitets samarbete med universitetet i Tuzla under åren efter kriget, aktiv på Sarajevolistan, deltagare i tidigare seminarier, utgivare av boken Daytonavtalet – mönster eller monster, röster om Balkan 1994-2005, gör att jag envetnas med engagemanget.

DAYTONAVTALET VAR ett av ett alltmera frustrerat världssamfund framtvingat avtal, efter år av misslyckade skenförhandlingar, ett experiment i fredsskapande. Regionen, som förlorat halva sin befolkning genom flykt och död, sattes under förmyndare. FN tillsatte en Hög Representant med

omfattande beslutsmandat. Haagdomstolen för krigsförbrytelser upprättades. Bosnien-Hercegovina fick ett oöverskådligt komplicerat statskick med inbyggda motsättningsmöjligheter i den etniska millimeterrättvisa som konstruerades.

KRIGET TOG SLUT, men freden är inte helt vunnen. Hur ser det ut nu?

Fortfarande etniskt starka, åtskilda grupperingar. Brain drain genom att så många tvingades fly. Två och en halv statsbildning: Federationen, Republika Srpska och Brčkoområdet. Tre språkvarianter. Oöverskådlig byråkrati. Valsystem, rättsväsende och politiskt liv synnerligen komplexa. Ett trehövdad presidentråd. En arbetslöshet på 40 procent, ett etniskt splittrat skolsystem. Korruption. Manipulativa eliter.

I Haag sitter Karadžić sedan 2008 och Mladić sedan 2011, ännu odömda. Ett flertal krigsförbrytare är fortfarande på fri fot, något som försvårar eller omöjliggör en verklig försoningsprocess. En fortsatt narrativ tradition som konstruerar och cementerar klanen, gruppen, staten, byn florerar.

FINNS DET NÅGOT positivt? Ja, en ny ansats gjordes 2014 för att involvera EU i en mera proaktiv re-

formpolitik. Successiv återflyttning sker och man medför kunskaper från åren i diasporan, befolkningen ökar, den fria rörligheten är alltmera verklig, man har reparerat och låtit en del starkt symboliska byggnadsverk återuppstå: bron i Mostar, biblioteket i Sarajevo. Bilarna har enhetliga nummerskyltar. Ett gemensamt public servicebolag finns vid sidan av flera kommersiella kanaler. Kollektivavtal sluts och utländska företag börjar investera. Landet är rikt på naturtillgångar, har en stor energipotential, många återflyttare har med sig en god utbildning och andra tankemönster. Det första barnet som definieras som bosnier föddes förra året.

DET SOM NU är en Authoritarian State Building börjar kanske röra sig i riktning mot Traditional Capacity Building för att, eventuellt med hjälp av närmande till EU, nå fram till Member State Building. Frågan är när.

FOTO: HÅKAN BERG

En fråga om vilja

Av **Ulf Henricsson** överste (1993-94 befälhavare för NordBat)

Under min tid som chef för OSSE:s DRS stod jag någon gång 1999 i trädgården vid den schweiziska ambassaden och talade med ambassadören och en kroatisk general. Generalen förklarade sin beundran för den schweiziska konstitutionen och sa: "Herr ambassadör, ni måste ha en fantastisk konstitution – den vill jag lära mig mer om, ni har fyra etniska grupper och fyra officiella språk och ändå fungerar ert land."

Ambassadören suckade och svarade: "Tyvärr, herr general, måste jag göra er besviken – vi har en mycket dålig konstitution och den fungerar av ett enda skäl – vi vill att den skall fungera!"

DAYTONAVTALET MÅ HA sina brister, men det var vad som kunde uppnås 1995 – och visst skulle det fungera om man som schweizarna ville att det skulle fungera. Man kan också fråga sig hur det kan fungera i Storbritannien som inte har någon konstitution alls.

Nu är klagomålen på konstitutionen en ursäkt för annat – inte minst kampen om makt, pengar och egendom.

De här nätverken har effektivt götts av IC
Konstitutionen blir något som makthavare kan

skylla på när de ser sina egna intressen hotade.

INTE SÄLLAN SKYLLER man kriget på omvärlden, men kriget startades i fd Jugoslavien – av politikerna! IC har väl inte gjort allt rätt, men de som kritiserar IC kritiserar också sig själva – de glömmer bort att de själva är en del av IC, att IC styrs av opinioner. Bristande folkligt stöd gjorde att insatserna för att stoppa kriget dröjde för länge, var för svaga – och att de fredsbyggande insatserna slutade för tidigt. UNPROFOR:S får ofta skulden för underlåtenheten att handla – det är fel. UNPROFOR:S mandat var mer än tillräckligt, men de avdelade resurserna och den politiska viljan att utnyttja mandatet var för svaga.

DEN HÖGE REPRESENTANTEN var oftast alldeles för försiktig. Han lyckades faktiskt att införa gemensamma nummerskyltar på bilarna vilket var ett stort steg mot rörelsefrihet – men hur kunde han acceptera etniskt uppdelade skolor? Ett effektivt sätt att permanenta motsättningar.

Baltikum är ett exempel på hur den politiska eliten kunde ha hanterats – bort med de gamla strukturererna och in med friskt blod. Tyvärr har mycket av det friska blodet lämnat landet och den brain drain som blir en följd är ett jätteproblem.

DE TIDIGA VALEN var enligt min uppfattning ett stort misstag. Folket var inte moget eller intresserat av demokrati, utan sökte enbart någon form av trygghet och det minst dåliga alternativet var då, för de allra flesta, det etniska valet. Det fanns inga nya strukturer utan den gamla maktapparaten befäste sin ställning. Mer pengar löser inte heller problemet – trots alla miljarder från EU och resten av världen som pumpats in är resultatet dåligt och många privata bankkonton fulla.

MEN IC MÅ HA ingripit för sent och varit tafflig i hanteringen, men eländet startade i fd Jugoslavien och kan bara upphöra när viljan och modet finns hos folket. En revidering av GPA eller en ny konstitution löser inga problem – om inte viljan finns. Jag citerar den höge representantens slutord till politikerna i BIH i det tal han höll den 19 september när man firade 20-årsdagen av Dayton och där han lade ansvaret på dem.
Budskapet var: "Just do it!"

OSSE – ORGANISATIONEN FÖR SÄKERHET OCH SAMARBETE I EUROPA

DRS – DEPARTMENT FOR REGIONAL STABILIZATION

IC – INTERNATIONAL COMMUNITY, INTERNATIONELLA SAMFUNDET

UNPROFOR – UNITED NATION PROTECTION FORCE (DEN MILITÄRA FN-INSATSEN
I FD JUGOSLAVIEN)

GPA – GENERAL PEACE AGREEMENT (DAYTONAVTALET)

BIH – BOSNIEN HERZEGOVINA

Socialt arbete för fred

Av **Lilja Cajvert**, universitetslektor i socialt arbete vid Göteborgs universitet

Jag ville förstå varför man krigade! Hur var det möjligt just i forna Jugoslavien? I flera år har jag frågat många experter och svaret är alltid detsamma: man pekar på ett internationellt ansvar.

VID KRIGSSLUTET VAR halva befolkningen arbetslös. Medelklassen försvann under kriget. 25 procent av BNP kommer från exilbosnier. Stort biståndsberoende, biståndet från Sverige bland de största fram till 2008. Ingen samordning mellan donatorerna. Lagar stiftades utan genomförande. Politiker stred inom entiteterna på bekostnad av gemensamt återuppbyggande.

I Sarajevo, Banja Luka, Tuzla och Mostar hade socialarbetarna ordnade arbetsförhållanden med rimliga löner, men i övriga delar var det brist på kompetenta chefer och socialarbetare. Chefer valdes på politisk basis oavsett utbildning och kunskap om socialt arbete. Teknik och metoder importerades utan hänsyn till genomförandet i BiH. Frustration hos de professionella då man inte kunde använda sina kunskaper i praktiken.

DET FANNS FYRA institutioner för socialt arbete: Sarajevo sedan 1958, tre efter kriget: Banja Luka, Tuzla, Mostar. I Sarajevo togs varje år in 500 stu-

denter på en lärarkår av tio personer. Banja Luka, Tuzla och Mostar hade en ännu värre situation beträffande lärarkåren. 7–10 procent av studenterna avslutade sina studier i tid. Studenter bekostade själva sin utbildning och gav extra inkomster till lärarna.

Det Sida-finansierade projekt som jag ledde gällde två magisterutbildningar omfattande 120 ECTS: Ledarskap i socialt arbete ochHandledning i socialt arbete.

I alla projektets delar var det viktigt att alla sidor och båda entiteterna var representerade vid val av studenter och lärare, på campus, i arbetet med betygsnämnden och styrelser, vid möten, i skrivande av dokument, brev, Sida-rapporter och böcker.

KRIG ÄR EN mänskligt skapad aktivitet och går att åtgärda med mänskliga aktiviteter: Socialt arbete i sig är en freds- och försoningsprocess genom att man tillför god kunskap till samhället; det är ett humanistiskt yrke och i den akademiska utbildningen finns en starkt demokratisk anda. Projektet handlade om att skapa förutsättningar för gemensamma erfarenheter, samarbete för Återförbrödning, att möta "den andre" på olika nivåer, i socialt arbete, mellan professioner med olika erfarenheter, mel-

lan NGO-sektorn och offentlig sektor, länder i regionen och internationellt, liksom mellan centra för socialt arbete i entiteter och Brčko-distriktet och mellan olika politiska och religiösa åsikter.

PROJEKTLEDAREN I fredsprocessen ska ha praktisk erfarenhet, kunna mottagarlandets historia, ha kulturell och religiös förståelse, kunna skapa mötesplatser och bygga tillitsfulla relationer. Hen ska vara trovärdig, inte konflikträdd, bestämd i sitt ledarskap och samtidigt behandla alla lika, lyssna, vara lyhörd och trygg i sin ledarroll – helt enkelt vara en god förebild. Man måste utgå från den kontext och kultur i vilken projektet genomförs, stödja professionalism och hålla fokus i uppdraget och kräva att alla inom projektet arbetar mot det uppsatta målet och ha bra lokala medarbetare.

Studierna har skapat nya paradigmer för hur man organiserar utbildning och samarbete.

SLUTSATSER: Utbildning i socialt arbete hade en fredsbyggande bieffekt. Den har hjälpt till att skapa en mötesplats där tillit och förtroende har ökat, och den har medfört en återförbrödning där profession och yrke går före politiken. Försoningsprocessen har påbörjats; man förstår den andres perspektiv. När man ser tillbaka på det resultat som projektet har inneburit och de processer, nätverk och personliga band som under dessa fyra år har utvecklats mellan forna fiender, kan jag – liksom studenterna – dra slutsatsen att utbildning i socialt arbete kan vara en fredsprocess och ett sätt att återskapa gemenskap.

ECTS – EUROPEAN CREDIT TRANSFER SYSTEM

NGO – NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATION

”

*Jag ville
förstå varför
man krigade!
Hur var det
möjligt just
i forna
Jugoslavien?*

Folkmord och försoning

Av **Goran Basic**, universitetslektor i sociologi vid Lunds universitet

De mellanmännsliga interaktioner som våldet fött fortgår efter det att själva våldssituationen avslutats. Återgivningar av våldsverkare och våldsdrabbade från kriget existerar inte enbart som verbala konstruktioner i dagens Bosnien. Berättelser om våldsamma situationer lever sitt eget liv efter kriget och fortsätter att ha betydelse för individer och samhällsliv. Individer som fördrevs från nordvästra Bosnien under kriget på 1990-talet är i juridisk mening en erkänd våldsdrabbad offerkategori. De har alla utsatts för brott mot de mänskliga rättigheterna och de flesta för våldsbrott av olika slag. Flera förövare har blivit dömda av Haagtribunalen och Bosnien och Hercegovinas tribunal för krigsbrott. De brott som begåtts i nordvästra Bosnien är kvalificerade som folkmord enligt åtal mot de före detta serbiska ledarna Radovan Karadžić och Ratko Mladić.

DE FLESTA INTERVJUADE i denna studie har upplevt och överlevt kriget i nordvästra Bosnien. Dessa individer har en pågående relation till dessa samhällen idag – de bor där permanent eller tillbringar somrarna där. En analys av hanteringen av upplevda eller beskrivna våldssituationer, i ett samhälle som existerar som en produkt av en serie våldshand-

lingar under kriget, måste utföras parallellt på institutionell nivå och individnivå. Institutionerna i den administrativa enheten Republika Srpska (som nordvästra Bosnien nu administrativt tillhör) förnekar folkmordet, och detta sätt att hantera händelseförloppet under kriget bör bli ett centralt tema i framtida analyser av fenomenen "krigs-våld", "offerskap" och "försoning" efter kriget. Republika Srpskas existens grundas på det folkmord som begåtts i flertalet städer i Bosnien och Hercegovina. Det är därför viktigt att analysera de politiska eliternas förnekelse av den systematik i våldshandlingarna under kriget som förmedlas i Haag-tribunalen, Bosnien och Hercegovinas tribunal för krigsbrott samt bosniska massmedia.

BERÄTTELSENA I MITT empiriska material tycks vara påverkade av (eller sammanfalla med) retoriken som förmedlas i dessa fora. När informanter betonar förintelse och systematiken i de genomförda våldshandlingarna under kriget producerar och reproducerar de bilden av en gemensam kamp på en kollektiv nivå som verkar ha som mål ett erkännande av de beskrivna våldssituationerna som ett folkmord.

FÖR VIDARE FORSKNING: En intressant fråga som väckts under arbetet med denna studie är hur våldsutövarna berättar om våldssituationer. Samtal med dessa aktörer och analys av deras berättelser kan nyansera analysen av fenomenet "krigsvåld." Ytterligare en fråga som väckts under arbetet med denna artikel är: Vilken betydelse tilldelas våldsutövarnas och de våldsdrabbades berättelser för samhällsutvecklingen i ett efterkrigssamhälle? Jag menar att det är av stor vikt att studera både våldsutövarnas och de överlevandes berättelser. Genom att berätta sina historier kan de utsatta få erkännande och en viss självaktning, våldsutövarna kan få en chans att förklara för sig själva och andra, att visa skam över sina handlingar och möjligen återställa sin sociala status. Utan denna typ av bearbetning riskerar de som drabbats av våld att leva i en tillvaro utan erkännande och våldsutövarna riskerar att bli permanent bundna till krigstidens gärningar – en klart instabil framtidsgrund för ett efterkrigssamhälle.

EN ANNAN INTRESSANT aspekt av fenomenet "krigsvåld" som kan undersökas i framtiden är hur de våldsdrabbades och våldsutövarnas berättelser används i försoningsprocessen efter kriget i Bosnien. I bosniska massmedia framträder de våldsdrabbade från kriget frekvent men våldsutövarna lyser med sin frånvaro. Frågan är om fängelserna där de dömda våldsutövarna avtjänar sina straff är samlingsplatser för erfarenheter och resurser som kan utnyttjas i försoningsprocesser efter kriget.

FÖR LÄSNING AV HELA ANALYSEN SE ARTIKELN:
DEFINITIONER AV VÅLD I ÖVERLEVANDES BERÄTTELSE EFTER KRIGET I
BOSNIEN. SOCIOLOGISK FORSKNING, ÅRGÅNG 52, NR 4, SID 341–361.
FÖRFATTARNA OCH SVERIGES SOCIOLOGFÖRBUND, ISSN 0038-0342,
2002-066X (ELEKTRONISK).
[HTTP://WWW.SOCIOLOGISKFORSKNING.SE/](http://www.sociologiskforskning.se/)
[HTTP://WWW.SOC.LU.SE/GORAN-BASIC](http://www.soc.lu.se/goran-basic)

GÖTEBORGS UNIVERSITET
JONSEREDS HERRGÅRD